

Wstęp

Justyna Ryczek

Kilka odsłon strategii kuratorskich

„Cóż, kurator musi być przede wszystkim elastyczny. Czasem jest służącym, czasem asystentem; czasem podrzuca pomysły, jak pokazywać prace. Przy wystawach grupowych jest koordynatorem, przy tematycznych – wynalazcą. Ale w kuratorstwie najważniejszy jest entuzjazm i miłość – i odrobina obsesji”¹. Te słowa Harald Szeemann, jeden z niekwestionowanych gwiazdorów kuratorstwa, powiedział w 1995 roku, chcąc określić rolę niezależnego kuratora. Kilka lat później Jarosław Suchan, dyrektor Łódzkiego Muzeum Sztuki, podkreślał, zwracając uwagę na kontekst muzealny, że: „Kurator w muzeum to ktoś usytuowany między dziełem, albo innym tekstem kultury, a odbiorcą, ktoś, kogo zadaniem jest sprawienie, żeby nastąpiła między tymi dwoma stronami reakcja, żeby dzieło, mówiąc krótko, zadziało. Nie chodzi przy tym o wyjaśnienie znaczeń dzieła, tylko o to, żeby dzięki kuratorowi ktoś przychodzący do muzeum zyskiwał poczucie, że to, co widzi, może być dla niego z jakichś powodów istotne”².

Te dwa cytaty kreślą przestrzeń wypełnianą różnorodnymi działaniami kuratorskimi. Pytania: na czym polega ich specyfika, jakie stawiają sobie zadania, co jest ich celem i wybraną strategią – nieustannie pozostają otwarte. Gdy przeglądamy literaturę dotyczącą kuratorstwa, bardzo szybko okazuje się, że nie istnieje jedna definicja kuratorstwa, a poruszana problematyka jest coraz obszerniejsza. Dlatego chociaż ciągle nie ma podręcznika do kuratorstwa, a jednocześnie pojawia się coraz więcej publikacji skupionych wokół tej problematyki, postanowiliśmy również na łamach „Zeszytów Artystycznych” zaprosić autorów i autorki w celu refleksji nad kuratorstwem, jego strategiami, problemami i obszarami działania. Tym bardziej, że w 2015 roku na Wydziale Edukacji Artystycznej UAP (obecnie Edukacji Artystycznej i Kuratorstwa) powołaliśmy pierwszy w Polsce kierunek: kuratorstwo i teorie sztuki. Wcześniej funkcjonowała

» 1 Z H. Szeemannem rozmawiał Hans Ulrich Obrist, [w:] H.U. Obrist, *Krótką historia kuratorstwa*, tłum. M. Nowicka, Korporacja ha!art, Kraków 2016, s. 106.

» 2 Z J. Suchanem rozmawiała Karolina Sikorska, [w:] *Zawód: kurator*, red. M. Kosińska, K. Sikorska, A. Czaban, Galeria Miejska Arsenał, Poznań 2014, s. 106.

specjalność kuratorska na kierunku edukacja artystyczna w zakresie sztuk plastycznych. Część z naszych absolwentek/ absolwentów to już czynni, doświadczeni kuratorzy. Mamy przekonanie, że obecnie sztuka nie może istnieć bez praktyk kuratorskich. Wciąż jednak towarzyszy nam namysł nad tym, czym dokładnie jest kuratorstwo: opieką nad sztuką, praktyką krytyczną, praktyką badawczą, promocją sztuki, kreowaniem jej obrazu czy może praktyką artystyczną? A może jest to działanie łączące wszystkie powyższe aktywności?

Teksty zebrane w 35. numerze „Zeszytów Artystycznych” różnorodnie odpowiadają na pytania dotyczące zarówno praktyk kuratorskich, związanych z prezentacją sztuki współczesnej w galeriach i muzeach, ale także miejscach niezwiązanych ze sztuką, jak również strategii kuratorowania wystaw odnoszących się do architektury, literatury czy nowych mediów. Kim jest dzisiaj kurator/ kuratorka wystaw i jaka jest jego/ jej rola we współczesnej kulturze? Czy wciąż jest opiekunem/ opiekunką artystów czy raczej demiurkiem/ demiurgą, budującym/ budującą własny obraz sztuki? Próby odpowiedzi na nasze rozważania znalazły się w prezentowanych tekstach. Czasami podjęte wprost, czasami jedynie delikatnie czy podskórnie zasygnalizowane.

Przy tym warto podkreślić, że autorzy i autorki to przede wszystkim osoby z doświadczeniem kuratorskim, część z nich dzieli się bezpośrednio refleksjami nad własną praktyką. Na tym właśnie zależało nam jako redaktorom tomu. W literaturze przedmiotu wypowiedzi osobiste mają często charakter rozmowy/ wywiadu, my świadomie zrezygnowaliśmy z tej formy na rzecz osobistych i sproblematyzowanych wypowiedzi. Cieszy nas obecność autorów/ autorek spoza Polski. Okazuje się bowiem, że sięgamy po podobne lektury i stawiamy zbliżone do siebie pytania, odpowiadając na nie w charakterystycznych dla siebie kontekstach geograficznych (co podkreśla w swoim w artykule Barel Madra).

Zebrane artykuły podzieliły się na dwie równe grupy: cztery stanowią krytyczne spojrzenie na wątki osadzone w historii sztuki, zarówno awangardowej, jak i współczesnej, cztery bazują na osobistych doświadczeniach. Jednakże bardzo często problemy poruszane we wszystkich tekstach krzyżują się, korespondują ze sobą bądź wzajemnie dopowiadają.

Artykuły tworzą ciekawą mozaikę ułożoną wokół kilku kluczowych zagadnień: społeczne, polityczne zaangażowanie kuratorstwa, eksperymentowanie i poszerzanie doświadczeń odbiorców, zaangażowanie w wielowymiarową rzeczywistość, odpowiedzialność kuratora ze świadomością potrzeby jej dookreślenia czy zdefiniowania.

Ważną część niniejszego numeru „Zeszytów Artystycznych” stanowią teksty osadzone w historii sztuki i wystawiennictwa. Beniamino Foschini

w tekście *Parodiowanie (przypadek strategii kuratorskich Kazimierza Malewicza)* sięga do twórczości Kazimierza Malewicza, a właściwie do stosowanej przez niego strategii parodiowania przy wystawianiu m.in. własnych prac. Obok ciekawego spojrzenia na historię awangardy tekst porusza aktualny wątek łączenia roli artysty i kuratora. Czy artysta może być dobrym kuratorem? Czy można rozgraniczyć te aktywności? Mateusz Bieczyński w artykule *White Cube a rynek sztuki. Czy białe ściany rzeczywiście są takie niewinne?* porusza problematykę *white cubu* w kontekście ekonomii (ryнку sztuki) i polityki, a także prawa autorskiego. Kreśli przy tym historię pojawienia się tej konkretnej strategii prezentowania sztuki.

Wątki historyczne zostały dopełnione przez najnowsze przykłady wybranych strategii kuratorskich. Arkadiusz Półtorak w tekście pt. *Rewizje eksperymentalnego instytucjonalizmu w kontekście przemian ekonomiczno-społecznych po 2000 roku (na przykładzie projektu Once Is Nothing Charlesa Eschego i Marii Hlavajovej)* sięga po przywołany w tytule projekt Charlesa Eschego i Marii Hlavajovej, aby dokonać krytycznej analizy eksperymentalnego instytucjonalizmu. Artykuł Ewy Wójtowicz „Trudności techniczne”. *Kuratorskie wyzwania wynikające z obecności nowych mediów w sztuce XX i XXI wieku* podejmuje problem kuratorstwa nowych mediów, ze szczególnym zwróceniem uwagi na specyfikę aspektów technicznych i związane z tym niepowodzenia.

W powyższych tekstach cały czas podskórnie zadawane jest pytanie o miejsce i rolę kuratora. Podobnie jak w czterech pozostałych osobistych wypowiedziach.

Isabella Kowalczyk w tekście *Wystawy sztuki w kontekście edukacji obywatelskiej – na wybranych przykładach własnych kuratorskich koncepcji* przygląda się wystawom, którymi starała się w sposób nieformalny edukować o społeczeństwie obywatelskim. W odwołaniu do teorii podziału widzialności Jacquesa Rancière’a, autorka zastanawia się nad własną kuratorską odpowiedzialnością wobec odbiorcy, wskazując: „Aby wystawa była częścią procesu edukacji obywatelskiej, budziła afekty i prowokowała do dyskusji i krytycznego namysłu, powinna ona przede wszystkim pokazywać związki sztuki ze współczesnym światem, naszym życiem i ważnymi problemami współczesnego świata. W takim przypadku nie jest zresztą możliwe, aby publiczność pozostała wobec niej obojętna”. My jako czytelnicy i czytelniczki możemy zastanowić się nad tym, czy autorce/ kuratorce udało się dokonać tego w przywoływanych projektach.

O odpowiedzialności pisze również Beral Madra (... *kurator i jego ewolucja. Kuratorstwo w czasach postprawdy*), wprowadzając jeszcze jeden bardzo ważny współcześnie wątek postprawdy. Odwołując się do własnych doświadczeń, autorka wskazuje na relację centrum–peryferia

w kształtowaniu obiegu sztuki, przy czym zaznacza obecności i nieobecności artystów/ artystek w globalnym obiegu. Odpowiedzialność samych wyborów kuratorskich jest tu bardzo mocno zanurzona politycznie.

Dwa pozostałe teksty rozszerzają obszar kuratorstwa poza sztuki wizualne, zaświadczać, że współcześnie nie możemy ograniczać praktyk kuratorskich jedynie do pola wąsko rozumianej sztuki. Christa-Maria Lerm Hayes w artykule *Wystawy sztuki literackiej a solidarność między artystami i kuratorami w okresie przemian historycznych*, przywołując swoje doświadczenia (a kreowała wiele wystaw sztuki literackiej), pyta o rolę kultury, szczególnie języka, w tworzeniu wspólnoty społeczno-politycznej. Jednocześnie stawia pytania o muzeum literatury i jego rolę, a także o relację sztuk wizualnych i literatury oraz ich wzajemne wpływy. Ariana Pradal w tekście *Witajcie. Zapraszamy do środka! Jak zaplanować wielowarstwową i wielogłosową wystawę – trzy praktyczne przykłady* odnosi się do kuratorowania projektów architektonicznych. Opisuje trzy przykłady własnych realizacji w odniesieniu do koncepcji Mike Ball o oddziaływaniu wystawy (*Wystawa jako film*). Pojawia się tu propozycja wystawy jako spaceru, podczas którego odbiorca sam decyduje o tempie, trasie i obranej perspektywie. Bardzo ciekawe są miejsca poszczególnych realizacji, które zawsze stanowią integralną część wystaw, jak choćby stacje kolejek linowych czy opuszczone kościoły w Zurychu. „Dobra wystawa jest jak kompozycja muzyczna, film czy spektakl teatralny. Zabiera mnie w podróż i opowiada historię. Będąc kuratorem pracuję po części jako dramaturg czy też reżyser. Zadaję sobie pytanie: jak przedstawić na wstępie temat wystawy? Gdzie umieścić punkty kulminacyjne, a gdzie strefy spokoju? Jak pożegnać odwiedzających na koniec wystawy? Jaką wiedzę i jakie emocje powinni zabrać ze sobą?” Te pytania zadaje Pradal na początku swojego tekstu, aby później pokazać nam praktyczne zastosowanie tych zasad.

Swoistym dopełnieniem kuratorskich rozważań są dwa odautorskie teksty-komentarze do wystaw związanych z Wydziałem Edukacji Artystycznej i Kuratorstwa. Rafał Łubowski dzieli się swoją pracą nad wystawą *Versus*, prezentującą realizacje wybranych artystek i artystów związanych Katedrą Interdyscyplinarną WEAiK. Paulina Brelińska opisuje swój projekt dyplomowy *Voyager's Record/ Rejestr podróżnika* (WEAiK), który posiadał dwie odsłony – realną (prezentacja w Galerii Skala) i wirtualną (internetowa ekspozycja wykonana w narzędziu projektowym Research Catalogue).

35. numer „Zeszytów Artystycznych”, pomimo ukazania wielu wątków i zagadnień, nie wyczerpuje problematyki współczesnych strategii kuratorskich. Udowadnia, że tematy powiązane z kuratorstwem są bardzo różnorodne i otwarte, jednocześnie wskazuje na społeczne osadzenie tych

praktyk. Aktualny numer „Zeszytów” to intelektualna zachęta do dyskusji, która musi pozostać świadoma historii i otwarta na współczesne wielotorowe działania. ●

Justyna Ryczek

🔗 <https://orcid.org/0000-0003-3757-0122>